

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

КОЛІСНИК Роман Миколайович

УДК 351.83:314.74

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО
РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА**

25.00.02 – механізми державного управління

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з державного управління

Харків 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті цивільного захисту України.

Науковий керівник: доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений працівник освіти України
ДОМБРОВСЬКА Світлана Миколаївна,
Національний університет цивільного захисту України,
начальник навчально-науково-виробничого центру.

Офіційні опоненти: доктор наук з державного управління, доцент,
Заслужений працівник промисловості України
ГОРНИК Володимир Гнатович,
Таврійський національний університет імені
В.І. Вернадського, директор Інституту управління,
економіки та природокористування;

кандидат наук з державного управління, доцент
ПАСТУХ Катерина Валеріївна,
Департамент економіки та комунального майна
Харківської міської ради,
заступник начальника відділу зведених показників
розвитку міста Управління соціально- економічного
розвитку, планування та обліку.

Захист відбудеться «31» серпня 2021 р. об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.707.03 Національного університету цивільного захисту України за адресою: 61024, м. Харків, вул. Лермонтовська, 28, ауд. 3 (1-й поверх).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету цивільного захисту України за адресою: 61023, м. Харків, вул. Чернишевська, 94.

Автореферат розісланий «30» липня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.С. Грабар

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Нині важливі для більшості країн світу проблеми вивчення того, які економіки займуть вершини рейтингу конкурентоспроможності в майбутньому і які шляхи підвищення конкурентних переваг для окремих національних господарств, вирішуються в умовах функціонування глобальної економіки, що міняються в цілому. Нестійкість якісних характеристик зовнішнього середовища економічної діяльності, порушення ряду фундаментальних господарських залежностей, без яких неможливе нормальне розширене відтворення, зумовили нестабільність економічного розвитку промислових підприємств.

Складність цього завдання полягає в тому, що деструктивний початок якісних характеристик сучасної промисловості пов'язаний з руйнуванням відтворювальної структури моделі національного господарства, центральним елементом якої було підприємство або організація в детермінованому державою зовнішньому середовищі. Стабілізація основних показників динаміки промислових підприємств, як відправної точки для поступальної ходи країни до прискореного розвитку, безпосередньо пов'язана з формуванням механізму державного регулювання та його стійкого економічного зростання.

Ця можливість може бути реалізована лише у разі створення адекватної ринкової економіки зовнішнього середовища, прямим або непрямым чином, стимулюючи розвиток підприємств. А це стане можливим лише у разі їх переорієнтації з типового сьогодні короткострокового виживання на різні варіанти стратегії розвитку, що припускає ефективне реагування на економічні загрози. В результаті в Україні сформується сучасні типи промислових організацій, здатних успішно вирішувати проблеми економічної і інформаційної безпеки своєї діяльності. Проте ігнорування державою необхідності створення адекватних умов для розвитку підприємств є найсерйознішою перешкодою на шляху їх стійкого економічного зростання і переорієнтації їх діяльності з показників ліквідності, супроводжуючих стратегію їх виживання, на довгострокові цілі, пов'язані з рентабельністю.

В зв'язку з цим пріоритетним завданням стає обґрунтування теоретичних підходів і розробка практичних рекомендацій відносно системи заходів зі стабілізації темпів економічного зростання промислових підприємств та посиленню їх адаптаційних здібностей в нестабільному зовнішньому середовищі, а також розширенню меж державного регулювання в умовах високих ризиків господарської діяльності.

Теоретико-методологічними засадами дисертаційного дослідження є наукові положення щодо сутності державного регулювання, що сформульовані у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників. Так, значний внесок у теорію державного управління, зокрема державного регулювання розвитку підприємництва, зробили дослідження В. Бакуменка, Т. Биркович, Д. Бікулова, В. Воротіна, В. Геєць, В. Горника, А. Дегтяра, С. Домбровської, Н. Дацій, І. Драгана, О. Коротич, С. Майстро, В. Малікова, Т. Маматової, А.Помази-

Пономаренко, К. Пастух та інших науковців.

Серед дослідників, які значну увагу приділяють проблемам інноваційного розвитку, безсумнівний пріоритет належить західним ученим: Дж. Грейсону, П. Друкеру, Р. Нельсону, М. Портеру, С. Стерну, С. Уінтеру, Р. Уотермену, К. Фрімену, Дж. Фурману та інших.

Безумовно, розроблено значну наукову базу державного регулювання розвитку підприємства. Однак, при всій важливості проведених досліджень, чимало завдань стосовно вдосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання розвитку підприємництва залишаються невирішеними або недостатньо розробленими. Більш ґрунтовного теоретико-методологічного опрацювання потребують питання вдосконалення складових організаційно - економічного механізму державного регулювання підприємництва.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідної роботи «Розробка наукових основ державного управління у сфері безпеки ринку соціально-економічних послуг України з точки зору цивільного захисту» (державний реєстраційний номер 0112U002587), що розробляється навчально-науково-виробничим центром Національного університету цивільного захисту України. Конкретно дисертантом проаналізовано заходи вдосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання розвитку підприємства. Велика практична значущість названих проблем і невирішеність багатьох методичних і практичних питань оптимізації означеного механізму визначають актуальність теми дисертаційного дослідження, його мету і завдання.

Мета і завдання роботи. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання розвитку підприємства.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- дослідити сучасні аспекти державного регулювання модернізації підприємств ;
- виявити особливості механізмів забезпечення міжнародної конкурентоспроможності підприємства;
- надати оцінку розвитку організаційно-економічного механізму державного регулювання конкурентоспроможності підприємства;
- окреслити напрями формування кластерної структури державного регулювання розвитку підприємства;
- обґрунтувати шляхи державного регулювання визначення інтегрального показника економічного розвитку підприємства;
- визначити стратегічні напрями удосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання розвитку підприємства.

Об'єкт дослідження - державне регулювання розвитку підприємства.

Предмет дослідження – організаційно-економічний механізм державного регулювання розвитку підприємства.

Методи дослідження. Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові прийоми досліджень і спеціальні методи, що ґрунтуються на сучасних наукових засадах управлінської, економічної і споріднених з ними наук. В основу методології дослідження було покладено системний підхід, методологічна специфіка якого визначається тим, що він орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта і механізмів, що її забезпечують, на виділення різноманітних типів зв'язків складного об'єкта і зведення їх у єдину теоретичну картину.

Автором використано низку наукових методів, зокрема: гіпотетико-дедуктивний метод формування методології дисертаційного дослідження, який дав змогу сформулювати гіпотезу дослідження, побудувати евристичні моделі вдосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання розвитку підприємства

Дедуктивний доказ висунутої гіпотези дослідження не тільки підтвердив правильність формування його методології, справедливості висновків, а й дав можливість також висунути й верифікувати практичні рекомендації з удосконалення досліджуваного об'єкта; структурно-функціональний аналіз, сутність якого полягає у виділенні елементів системи організаційно-економічного механізму державного регулювання розвитку підприємства; ряд порівняльних методів, що надали можливість аналізу стандартів організаційно-економічного механізму державного регулювання розвитку підприємства в Україні; статистичний метод, що дав змогу розкрити реальні й точні факти стану досліджуваного об'єкта; прогностичний метод, за допомогою якого визначено більш віддалені перспективи його розвитку; теоретико-концептуальний метод, що визначив напрям дослідження, втілений в аналізі функцій, структури та параметрів об'єкта та дав змогу позначити, осмислити, описати та порівняти роль організаційно-економічного механізму державного регулювання розвитку підприємства, уточнити його функції в діяльності кожної з підсистем, оцінити результати управлінського впливу, виявити перспективи й механізми.

Інформаційну базу дисертаційного дослідження становили нормативно-правові акти, праці зарубіжних і вітчизняних учених, Інтернет-ресурси, статистична інформація Державного комітету статистики України та інших центральних органів виконавчої влади.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні наукового завдання щодо розвитку теоретичних засад та обґрунтування науково-прикладних рекомендацій з удосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання розвитку підприємства.

Найсуттєвіші результати дисертаційного дослідження, які містять наукову новизну, полягають у тому, що:

вперше:

обґрунтовано організаційно-економічний механізм державного регулювання, що забезпечує зростання конкурентоспроможності промислових підприємств з урахуванням їх наукового і технологічного потенціалу, галузевої приналежності і територіального розміщення через методики кількісної і

якісної оцінки їх ринкового потенціалу і конкурентних переваг, та форми їх реалізації на різних стадіях структурно- технологічних зрушень в національній економіці з урахуванням зростання її здатності абсорбції, реалізації широкомасштабних галузевих і регіональних планів модернізації;

удосконалено:

методологію організаційно - економічного механізму державного регулювання виділення наукомісткого сектора економіки на основі порівняльного аналізу вітчизняних промислових підприємств з точки зору можливостей модернізації, а також кількісної оцінки перспектив її реалізації і впливу на формування нових міжгалузевих технологічних кластерів, що мають реальні конкурентні переваги на відповідних сегментах національного і глобального ринків;

напрями ефективного державного регулювання науково-технічної і промислової політики держави, пов'язані з інституціональним і фінансово-економічним забезпеченням пріоритетного розвитку наукомісткого, високотехнологічного сектора промисловості в середньостроковій перспективі, як основи зміни глобальної спеціалізації національної економіки з простих на складніші форми міжнародної інтеграції, що припускають обмін продукції і послуг з високою долею доданої вартості.

набуло подальшого розвитку:

підходи до оцінки організаційно-економічного механізму поширення міжгалузевих технологічних кластерів, як процесу заміщення «масових» ресурсів в технологічній структурі національної промисловості на основі запропонованої математичної моделі, та кількісної і якісної оцінки ролі наукомістких галузей і високих технологій в процесах модернізації реального сектора економіки;

механізм реалізації конкурентних переваг промислових підприємств, що базується на міжгалузевих технологічних кластерах і інших результатах науково-технічного прогресу, що дозволить прискорити процеси модернізації промисловості і підвищити конкурентоспроможність продукції, національних виробників, регіональних господарських комплексів і національної економіки в цілому.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення й висновки дисертації можуть використовуватися фахівцями під час написання підручників і навчальних посібників, створення навчально-методичної літератури; в роботі органів державної влади та у процесі формування сучасних засад державного регулювання розвитку підприємства.

Окремі положення та висновки дисертаційного дослідження знайшли практичне застосування. Сформульовані в дисертації положення та рекомендації мають практичне значення й адресну спрямованість, що підтверджують відповідні довідки про впровадження результатів дослідження. Вони, зокрема, використані в роботі Департаменту будівництва та шляхового господарства Харківської міської ради (довідка про впровадження №№ 06-21/1284, від 22.12.2020), а також в роботі Адміністрації Київського району

Харківської міської ради (довідка про впровадження №3126/0/179-21 від 20.07.2021)

Особистий внесок здобувача. Теоретичні обґрунтування, практичні рекомендації, висновки, пропозиції та рекомендації, у тому числі й ті, що характеризують наукову новизну, мету й завдання, методичні підходи до їх вирішення, теоретичну цінність роботи та практичне значення одержаних результатів отримані здобувачем особисто в ході дослідження.

Апробація результатів дисертації. Основні положення й результати дисертації доповідались і обговорювались на конференціях, конгресах і семінарах, зокрема: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Публічне управління в системі координат: демократія, децентралізація, місцеве самоврядування», (Мелітополь, 2019), Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика» (Харків 2020 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Публічне управління в системі координат: демократія, децентралізація, місцеве самоврядування», (Мелітополь, 2020), Круглому столі з міжнародною участю «Формування дієвих механізмів державного управління з забезпечення державної безпеки»(14 травня 2021 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано в 10 наукових працях, у тому числі 6 статтях в наукових фахових виданнях, із них 1 стаття – в зарубіжному виданні, 4 – тез конференцій. Загальний обсяг публікацій автора за темою дослідження – 3, 65 др.арк.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації 228 сторінок. Обсяг основного тексту становить 202 сторінки. Список використаних джерел включає 208 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної теми та розкрито ступінь її розробленості; сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; визначено зв'язок дисертаційної роботи з тематикою наукових досліджень Національного університету цивільного захисту України; представлено наукову новизну; показано теоретичну та практичну значимість отриманих результатів, наведено відомості щодо їхньої апробації.

У **першому розділі** - «*Теоретичні основи державного регулювання розвитку підприємств*» - висвітлено рівень наукового опрацювання теми, узагальнено основні теоретичні положення та методи розвитку підприємств в Україні, досліджено особливості державного регулювання промислових підприємств в нестабільному зовнішньому середовищі, з'ясовано сучасні аспекти державного регулювання модернізації підприємств.

Узагальнення основних теоретичних положень впливу держави на підприємницьку діяльність дало змогу визначити сутність, мету та межі державного регулювання підприємництва. Так сутність даного процесу полягає

у виконанні державою певних функцій для досягнення конкретних цілей, спрямованих на забезпечення ефективності підприємницької діяльності в ринкових умовах господарювання із застосуванням адміністративних та економічних заходів і засобів.

Метою державного регулювання підприємницької діяльності є розширення латентних суспільних функцій суб'єктів бізнесу, що досягається взаємопов'язаною єдністю двох сторін. По-перше, за допомогою побудови владними структурами ефективного мотивованого механізму стимулюючого суб'єкти бізнесу в певному, стратегічно важливому для суспільства напрямку. По-друге, за допомогою законодавчо регламентованих інструментів в цілях реалізації владою соціальних функцій, як правило, в місцях «провалів» ринкового саморегулювання, до виконання яких бізнес індіферентний. При цьому повинен залишатися непорушним принцип економічної свободи підприємництва, що потребує визначення допустимих меж його взаємодії з державною владою.

Таким чином, застосування результатів наукових досліджень і технічних розробок в державному регулюванні дозволяє утворювати як нові технологічні сукупності, так і їх нові ланки (отже і нові ринки), а це дає можливість забезпечувати тимчасову монополію, а, отже, і локальне підвищення норми прибутку у окремих виробників. Відтворення стійкої системи дій, що забезпечують, завдяки впровадженню результатів НДР у бізнес-процеси, стало називатися інноваційним циклом, а приріст прибутку - інноваційним ефектом. Вторинний ефект полягає в тому, що в ці нові виробничі ланки спрямовується вільний капітал, а це призводить до: підвищення капіталізації компаній; розширенню нового ринку, формуванню нового типу споживання і, відповідно, розвитку ринку. Процес постійно поновлюваної освіти усе нових ринків став стійкою структурою, що і призвело до утворення нового специфічного економіко-організаційного механізму державного регулювання.

Аналізуючи перелік адаптаційних заходів типового підприємства в перехідній економіці, можна виділити наступні основні особливості:

- суто ситуаційний характер переліку адаптаційних перетворень в перехідній економіці, що відрізняється по суті локальним набором заходів;
- відсутність системного підходу до вибудовування як загальної стратегічної програми для підприємства в перспективі, так і плану загальної структурної реорганізації;
- розробка заходів, що виключають явні глобальні зміни в цільових орієнтирах : концепція "виживання" формується в умовах спрощеного рішення проблем, відсутності мети глобального інноваційного оновлення з орієнтацією на тривалу перспективу;
- увага окремих керівників до якісної системи інформаційного забезпечення і обліку витрат, що викликає фрагментарний, ситуаційно-локальний характер змін цієї сфери;

- реорганізація у сфері кадрової політики, що фактично ігнорує заходи з розвитку творчого і професійного потенціалу співробітників, приділяє увагу лише швидкому перенавчанню окремих категорій персоналу.

Таким чином, основною проблемою процесу адаптації бізнесу до умов зовнішнього середовища, що швидко міняється, полягає в здатності менеджерів фірми приймати рішення, що відповідають зовнішньому середовищу ефективних заходів для збереження життєздатності підприємств. Іншими словами, йдеться про внутрішні адаптаційні здібності підприємств в перехідній економіці. Проте механізм їх самоорганізації починає діяти тільки за відповідних умов зовнішнього середовища.

Отже, в Україні завершився не просто черговий етап трансформації, а десятиліття, що вмістило подій на цілу епоху. Інтелектуальні і матеріальні ресурси України можуть бути зосереджені безпосередньо на формуванні громадянського суспільства і ринкової економіки як основи відродження і процвітання країни, економічний розвиток якої будується на оптимальному поєднанні принципів державного регулювання і самоорганізації підприємницьких структур. В той же час перехід до нового етапу трансформації означає новий комплексний підхід до реформи: йдеться не про лінійне продовження або завершення ринкових і демократичних перетворень, а про необхідність якісного стрибка, оновлення системи, що фактично склалася.

У другому розділі – *«Оцінка організаційно-економічного механізму державного регулювання розвитку підприємств»* - виявлено особливості системи та методичні основи економічного механізму державного регулювання розвитку підприємств та проаналізовано механізми забезпечення міжнародної конкурентоспроможності підприємств, надано оцінку розвитку організаційно-економічного механізму державного регулювання конкурентоспроможності підприємства.

У ході проведеного аналізу визначено, що нині важливі для більшості країн світу проблеми вивчення того, які економіки займуть вершини рейтингу конкурентоспроможності в майбутньому і які шляхи механізмів державного регулювання з підвищення конкурентних переваг для окремих національних господарств, вирішуються в умовах функціонування глобальної економіки, що міняються, в цілому. Адже, кожна країна за ситуації, коли немає єдиної думки про вектор майбутнього світового розвитку, повинна виробити власну стратегію підвищення національної конкурентоспроможності після закінчення посткризової невизначеності. Відкласти вирішення цього питання на тривалий час, коли проявляться основні тенденції в подальшому розвитку світової економіки, неможливо, оскільки проблема підвищення конкурентоспроможності найтіснішим чином пов'язана з вирішенням найважливіших питань для розвитку будь-якої країни - стійким економічним і соціальним розвитком, модернізацією національної промисловості.

Головним повинен стати підхід, що припускає стимулюючу дію, як на процеси формування національного наукомісткого виробництва в цілому у

рамках національного господарства, так і на розвиток її окремих ключових інститутів і їх взаємодію.

У першому випадку повинен використовуватися широкий спектр рамкових заходів промислової і науково-технічної політики, покликаних сприяти підвищенню потенціалу саморозвитку системи за рахунок залучення фінансових ресурсів приватного сектора. У другому - повинно йтися про заходи, сфокусовані на рішенні окремих проблем науково-технічного прогресу і розвитку, орієнтованого на високі технології. До них відносяться фінансові і податкові заходи, що розширюють можливості доступу дрібних і середніх підприємств до джерел ризикового фінансування. Основне призначення цих інструментів - забезпечення ефективної взаємодії між різними сферами діяльності у сфері НДР.

Проаналізовано критерії розробки національної політики міжнародної конкурентоспроможності України, що формується спільно представниками держави, бізнесу, науки і громадських організацій. Слід визначити найбільш конкурентоздатні сфери українського бізнесу, де національний капітал міг би увійти до західних транснаціональних корпорацій, а також конкурентоздатних секторів, в яких доцільно створити під егідою українського капіталу ТНК західного типу. Нині це можливо для енергетичних і паливних корпорацій України. Високо-конкурентоздатні фірми можуть бути утворені у сфері ВПК шляхом створення корпоративних структур горизонтального типу. Нарешті, треба активно формувати компанії "Нової економіки", розробляти Інтернет-технології, що мають сучасні конкурентні переваги.

Конкурентоспроможність на світових ринках неможливо забезпечити без залучення до цього процесу регіонів, як суб'єктів ринкових стосунків і завершення кардинальної реформи українських фірм. Інакше перейти до нового більш високого рівня продуктивності праці практично нереально.

Ринковий потенціал безпосередньо пов'язаний з якістю конкурентоспроможності підприємства. Конкурентоспроможність підприємства описується системою понять і категорій, серед яких загальновизнаними є : конкурентоспроможність продукції, конкурентний потенціал, конкурентна перевага, конкурентна стратегія. На наш погляд, до переліченого вище складу понять і категорій треба додати категорію "конкурентні можливості підприємства".

В умовах зовнішнього і внутрішнього середовища, що швидко змінюється, представляється доцільним використати поняття «державне регулювання стійкості економічних систем», під яким розуміється здатність до економічного розвитку (відносній стабільності роботи) при різних внутрішніх і зовнішніх змінах. Запорука розвитку підприємства в ринкових умовах - це їх міцне положення на ринку товарів і послуг, яке забезпечується стійким функціонуванням і розвитком. Іншими словами, щоб не лише утриматися на плаву, але і розвиватися в ринкових умовах, підприємства повинні покращувати свій економічний стан, тобто підвищувати економічну стійкість. В умовах розвитку конкуренції стійкість економічних систем набуває значення

конкурентної стійкості. Нині теорія стійкості стосовно економічних систем, працюючих в умовах переходу до ринку, ще не відпрацьована ні в теоретичному, ні в практичному напрямках. Проте досвід економічних реформ показав, що при існуючих змінах зовнішнього економічного середовища підприємств багато хто з них виявився не здатним адаптуватися до нових умов, тобто виявилися конкурентно нестійкими.

Отже, загальноприйнятую систему понять дійсно необхідно доповнити якістю: «державне регулювання стійкості економічної системи», яке стає виключно значущим в умовах невизначеного зовнішнього середовища перехідної економіки. При цьому максимальна реалізація ринкового потенціалу підприємства на будь-якому ринку перетворює його економічну стійкість на конкурентну. Ефективність же конкурентної стійкості може бути адекватно оцінена на основі міри реалізації ринкового потенціалу (конкурентних можливостей підприємства).

В результаті можна вивести безпосередній взаємозв'язок ринкового потенціалу підприємства і його конкурентоспроможності, яка реалізується в тій або іншій якості його конкурентної стійкості, яка відбиває здатність підприємства до ефективної реалізації свого ринкового потенціалу, тобто до ефективного використання людських, матеріальних, інформаційних і методичних ресурсів в цілях швидкої адаптації до невизначеного зовнішнього середовища, досягнення високих фінансових результатів тощо (рисунки).

Для того, що відповісти на питання, наскільки можливе швидке зростання наукомісткого, високотехнологічного сектора в порівнянні з середньо промисловими темпами, і чи здатний інноваційний розвиток стати одним з «локомотивів» української економіки, потрібно було провести ряд теоретичних досліджень, які привели до формулювання якісно нової теоретичної концепції, що описує і пояснює специфічний організаційно-економічний механізм, «відповідальний» за прискорений розвиток світових наукомістких, високотехнологічних виробництв і ринків.

Суть концепції полягає в тому, що швидке зростання світових наукомістких, високотехнологічних виробництв і ринків обумовлено ефектом технологічної ренти, яка стала можливою завдяки :

- виникненню в XX ст. складних матеріальних і технологічних структур національних економік і світової економіки в цілому, а, отже, і появи різних стандартів, як виробничого, так і особистого споживання на різних рівнях матеріальних перетворень і технологічних ланцюжків;
- капіталізації наукової праці;
- глобалізації світових валютних і фінансових ринків в 1960-1970 рр., що сприяло утворенню транснаціональних коопераційних ланцюжків;
- концентрації і перетворенню на грошову форму (прибуток) на кінцевих ланках технологічних ланцюжків і матеріальних перетворень, вартості, яка створюється і відтворюється по усій «довжині» виробничих «ланцюжків» високотехнологічної продукції.

Рисунок. Механізм підвищення стійкості підприємства у зв'язку з реалізацією його ринкового потенціалу.

Застосування результатів наукових досліджень і технічних розробок в економіці дозволяє створювати як нові технологічні сукупності, так і їх нові ланки (отже і нові ринки), а це дає можливість забезпечувати тимчасову монополію, а, отже, і локальне підвищення норми прибутку в окремих приватних виробників. Відтворення стійкої системи дій, що забезпечується, завдяки впровадженню результатів НДР у бізнес-процеси, стало називатися

інноваційним циклом, а приріст прибутку - інноваційним ефектом. Вторинний ефект полягає в тому, що в ці нові виробничі ланки спрямовується вільний капітал, а це призводить до: підвищення капіталізації компаній; розширення нового ринку, формуванню нового типу споживання і, відповідно, розвитку ринку. Процес постійно поновлюваної освіти усе нових ринків став стійкою структурою, що і призвело до утворення нового специфічного організаційно-економічного механізму рентного типу.

За своїм теоретичним змістом такий специфічний механізм близький до механізму, що забезпечує використання земельної (природної) ренти. Аналогічно діяльність господарюючих суб'єктів (відтворення їх власної позиції) з організації виробництва для ринків високих переділів відносно фірм, працюючих на інших ринках, можна назвати диференціальною технологічною рентою, а використання інноваційного бізнес-циклу (передові технології і передовій організації праці) для отримання локального монопольного прибутку в порівнянні з конкурентами - технологічною рентою.

У третьому розділі - *«Удосконалення напрямів організаційно-економічного механізму державного регулювання розвитку підприємства»* - визначено формування кластерної структури державного регулювання розвитку підприємства, обґрунтовано державне регулювання визначенням інтегрального показника економічного розвитку підприємства та окреслено стратегічні напрями удосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання розвитку підприємства.

В дисертаційному дослідженні емпірично доведено теоретичні припущення про взаємозв'язок «конкурентних переваг» та «науково-технічного потенціалу підприємства» - «поточного економічного стану» та «системи цілеполягання» - «стратегій прискорення науково-технічного прогресу». Абсолютна більшість передбачуваних взаємозв'язків виявилися статистично значимими на рівні вірогідності 90-95% і більше.

Провівши аналіз дії ряду чинників державного регулювання на специфіку орієнтованого на нововведення розвитку, ми можемо перейти до побудови типології інноваційних траєкторій підприємств. В основу побудови цієї типології був прийнятий рівень нововведень в п'яти сферах діяльності:

- технологія виробництва (значні зміни в програмі продукції, що випускається, освоєння нових технологій, освоєння стандартів якості ISO);
- фінансовий менеджмент (нові системи управлінського обліку, освоєння нових методів фінансування проєктів і стандартів фінансової звітності);
- інноваційна політика (надбання нових українських і зарубіжних партнерів і освоєння нових каналів збуту);
- організаційна політика (виділення нових підрозділів і дочірніх фірм, купівля інших підприємств).

Використання імітаційного моделювання для дослідження стану наукомісткого виробництва організаційно-економічного механізму державного регулювання дозволяє представити динамічний процес розвитку підприємств у вигляді детального і послідовного опису їх економіко - організаційного стану за весь період прогнозування і при різних стратегіях розвитку. Модель

організаційно-економічного механізму державного регулювання, відбиваючи різні стратегії функціонування і розвитку виробництва, в той же час повинна містити для кожної з них розрахунок такого набору техніко-економічних показників, який дозволяє проводити різноманітні кількісні і якісні оцінки альтернатив розвитку (у тому числі для їх порівняльної оцінки між собою). Методологічною основою такого розрахунку показників повинні служити загальні для усіх виробництв методичні принципи, правила і рекомендації, що відбивають специфіку виробництва і планування в кожній конкретній галузі, включаючи систему ціноутворення і фінансування.

Кожен варіант прогнозу розвитку організаційно-економічного механізму державного регулювання виробництва повинен охоплювати тривалий період (до 10-15 років) і тому включати різні заходи по зміні його виробничих можливостей, що є стратегічними для цих виробництв.

Вибір конкретних комбінацій чинників залежить від специфічних особливостей стану виробництва у базисному році, наявності проєкту або здійснюваної програми розвитку в прогностичному періоді, а також від замовлень з випуску продукції.

Сформовані за допомогою імітаційної моделі стану і стратегії розвитку наукомістких виробництв повинні враховувати:

- 1) організаційно-технічні заходи з підтримки виробничих потужностей і технічного переозброєння різної інтенсивності;
- 2) будівництво, введення і освоєння окремих виробничих потужностей (виробничих модулів певної потужності), обумовлені необхідністю збільшення випуску продукції;
- 3) вибуття потужностей внаслідок скорочення або перепрофілювання виробництва.

Під окремим виробничим модулем певної потужності розуміється гіпотетичний об'єкт капітального будівництва виробничого призначення з певними проєктними характеристиками (проєктною потужністю, кошторисною вартістю, термінами будівництва і освоєння потужностей і так далі). Маючи параметричний ряд таких універсальних модулів різної потужності і приєднуючи їх послідовно до існуючої потужності виробництва, можна робити розрахунок варіантів проєктних показників виробництва при виявленому в процесі розрахунку дефіциті потужностей (діючих і новостворюваних). Модуль грає роль свого роду компенсатора бракуючої потужності, своєчасне введення в дію якого дозволило б «розширити» вузькі місця виробництва і виконати державне замовлення, інші договірні зобов'язання, задовольнити прогнозоване зростання попиту на продукцію.

Введення в конструкцію моделі організаційно-економічного механізму державного регулювання елементу типу «виробничий модуль» дозволяє апріорі, використовуючи ефект стендового імітаційного моделювання, проводити аналітичні розрахунки, у тому числі договірних зобов'язань і держзамовлення. Таким чином, ці розрахунки не лише відповідають на питання про можливість задоволення попиту, реалізацію контрактів (діючих і передбачуваних), а також дозволяють визначити стратегію досягнення

спросових цілей у разі недоліку потужностей шляхом гіпотетичного їх нарощування і прогнозувати результати (техніко-економічні показники, об'єми капіталовкладень і інших виробничих ресурсів) реалізації кожної стратегії.

Окрім цього, в структурі моделі відповідно до перелічених вище можливих стратегій потрібна система параметрів і прогресивних техніко-економічних норм і нормативів, що дозволяє формувати різні варіанти розвитку виробництва залежно від характеру параметра, що управляє, і закону його зміни в інтервалі, що задається.

В систему параметрів моделі організаційно-економічного механізму державного регулювання доцільно включити показники: середньорічний темп зміни продуктивності праці в прогностному періоді (мінімальний і максимальний); виробничі потужності і терміни введення в дію об'єктів виробничого призначення;

виробничі потужності і терміни введення в дію окремих виробничих модулів; планований обсяг виробництва у вартісному вираженні за роками прогностного періоду.

Система норм і нормативів, що є розрахунковою основою стратегічного планування організаційно-економічного механізму державного регулювання розвитку виробництва повинна включати нормативи податкових відрахувань і розбрату ділення прибутку для утворення фондів підприємства; норм трудомісткості виготовлення виробів (виконання робіт), нормативне знімання продукції з 1 кв. м. загальній площі перед прийняття; нормативні коефіцієнти використання виробничих потужностей, змінності роботи устаткування, нормативи освоєння проєктних потужностей; питомі капітальні вкладення річного приросту випуску продукції і інші.

Обґрунтовано, що завданням державного регулювання з прискореного економічного зростання в Україні полягає в інституціональному забезпеченні конкурентоздатного виробництва, як основи нарощування конкурентних переваг фірм, регіональних і національних виробничих комплексів. Саме це дозволить комплексно використати переваги «відкритої» економічної системи, інтегруючої в глобальну економіку.

Для підвищення конкурентоспроможності економіки потрібна така структура основних фондів, яка дозволить підвищити питому вагу оброблювальної промисловості, наукомістких і високотехнологічних виробництв. Конкретно це припускає рішення трьох взаємозв'язаних завдань: нарощування об'ємів основних фондів до необхідного рівня; вибору пріоритетів капіталовкладень у відновному періоді так, щоб отримати найбільшу віддачу від обмежених засобів і перебудувати в процесі формування конкурентоздатного виробництва структуру основних фондів з урахуванням цільових установок на тривалу перспективу; створення і відробітку у відновний період дієздатної системи державного регулювання, планування і фінансування капіталовкладень у високі технології і оновлення основних фондів.

Визначено, що державним органам управління украї потрібне ясне уявлення про конкурентні переваги економіки і повне використання

конкурентних переваг, що вже склалися, шляхом фінансування відповідних галузевих груп за рахунок обмежених ресурсів в руках держави.

Розвиток наукомісткого виробництва визначається, по-перше, інтенсивністю відтворення основних фондів і, по-друге, системою цілей, стимулів і економічних стосунків суб'єктів господарювання. Для адекватного опису розвитку таких виробництв усі перераховані елементи необхідно врахувати при моделюванні. Модель організаційно-економічного механізму державного регулювання, відбиваючи різні стратегії функціонування і розвитку виробництва, в той же час повинна містити для кожної з них розрахунок такого набору техніко-економічних показників, який дозволяє проводити різноманітні кількісні і якісні оцінки альтернатив розвитку (у тому числі для їх порівняльної оцінки між собою). Методологічною основою такого розрахунку показників повинні служити загальні для усіх виробництв методичні принципи, правила і рекомендації, що відбивають специфіку виробництва і планування в кожній конкретній галузі, включаючи систему ціноутворення і фінансування.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі вирішено актуальне наукове та практичне завдання щодо розробки теоретичних засад та обґрунтування напрямків практичної реалізації удосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання розвитку підприємства, що дозволило сформулювати наступні теоретичні положення висновки і пропозиції.

1. Досліджено сучасні аспекти державного регулювання модернізації підприємств. Систематизовано сучасні наукові погляди на роль держави в регулюванні конкурентоспроможності і інноваційної діяльності, що свідчить про зростання впливу на процес формування ефективного організаційно-економічного механізму модернізації промисловості та забезпечує адекватну реалізацію специфічних функцій і особливостей нової системи відтворення наукомістких, високотехнологічних галузей промисловості. Проаналізовано підходи до виділення наукомісткого, високотехнологічного сектора промисловості, дана оцінка його впливу на чинники конкурентоспроможності і конкурентні переваги промислових підприємств з великим науково-технічним потенціалом, що дозволило конкретизувати структурні елементи потенціалу державного регулювання розвитку підприємств на конкурентному ринку промислової продукції.

2. Виявлено особливості механізмів забезпечення міжнародної конкурентоспроможності підприємств. Визначено методологію організаційно - економічного механізму державного регулювання виділення наукомісткого сектора економіки на основі порівняльного аналізу вітчизняних промислових підприємств з точки зору можливостей модернізації, а також кількісної оцінки перспектив її реалізації і впливу на формування нових міжгалузевих технологічних кластерів, що мають реальні конкурентні переваги на відповідних сегментах національного і глобального ринків.

3. Надано оцінку розвитку організаційно-економічного механізму державного регулювання конкурентоспроможності підприємства. На основі проведеного аналізу розроблено шляхи стабілізації економічного зростання промислового підприємства на основі обліку системи взаємодії виробничого сектора, сектора ресурсного забезпечення виробництва і секторів технологічного і інформаційного забезпечення його господарської діяльності, а також надано оцінку впливу змін в ресурсному забезпеченні виробничої системи і в цінах на її продукцію на інтенсивність вживаних технологій, та обґрунтовано методи адаптивного регулювання, що призначені для зміни параметрів самого алгоритму регулювання підприємства, коли необхідно строго підтримувати поточні значення критерію якості в умовах непередбачуваного зовнішнього середовища.

4. Окреслено напрями формування кластерної структури державного регулювання розвитку підприємства. Визначено підходи до оцінки організаційно-економічного механізму поширення міжгалузевих технологічних кластерів, як процесу заміщення «масових» ресурсів в технологічній структурі національної промисловості на основі запропонованої математичної моделі, та кількісної і якісної оцінки ролі наукомістких галузей і високих технологій в процесах модернізації реального сектора економіки. Розроблені концептуальні підходи до моделювання механізмів поширення міжгалузевих технологічних кластерів, як процесу заміщення «масових» ресурсів «якісними» в технологічній структурі національної промисловості, запропонована модель, що його описує.

5. Обґрунтовано шляхи державного регулювання визначення інтегрального показника економічного розвитку підприємства. Окреслено методи діагностики економічного стану підприємства, що дозволяють попередити чинники його дестабілізації і сформулювати альтернативні моделі розвитку його економічного і технологічного потенціалу. визначення умов, необхідних для реалізації українськими промисловими підприємствами стратегії економічного розвитку за допомогою системних методів стабілізації господарського стану.

6. Визначено стратегічні напрями удосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання розвитку підприємства. Обґрунтовано організаційно - економічний механізм державного регулювання, що забезпечує зростання конкурентоспроможності промислових підприємств з урахуванням їх наукового і технологічного потенціалу, галузевої приналежності і територіального розміщення, через методики кількісної і якісної оцінки їх ринкового потенціалу і конкурентних переваг та форми їх реалізації на різних стадіях структурно- технологічних зрушень в національній економіці з урахуванням зростання її здатності абсорбції, реалізації широкомасштабних галузевих і регіональних планів модернізації.

Розроблено теоретичні положення, методологічні підходи і методики формування ефективного організаційно-економічного механізму забезпечення прискореного розвитку наукомісткого, високотехнологічного сектора промисловості, як основи підвищення конкурентоспроможності усіх рівнів

національної господарської системи на глобальному економічному просторі, а також обґрунтовано ряд практичних рекомендацій з інституціонального, економічного і фінансового забезпечення науково-технічної і промислової політики держави.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях:

1. Колісник Р. М. До проблеми визначення об'єкта управління в сфері державно-управлінської діяльності малого та середнього підприємництва. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. Серія: Державне управління. 2018. Вип. 2 (9). С. 509–514.
2. Колісник Р. М. Організаційно-теоретична визначеність державного управління у сфері підприємництва: економіко-управлінський аспект. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. Серія: Державне управління. 2019. Вип. 1 (10). С. 350–356.
3. Колісник Р. М. Державне управління у сфері підприємництва: моделі розбудови ефективної системи. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. Серія: Державне управління. 2019. Вип. 2 (11). С. 470–476.
4. Колісник Р. М. Сутність та основні принципи формування організаційно-економічного механізму управління підприємством. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. Серія: Державне управління. 2021. Вип. 1 (14). С. 66–72.
5. Колісник Р. М. Основні поняття у проблематиці забезпечення ефективності управління підприємством. *Державне управління: удосконалення та розвиток* : електрон. наук. фах. вид. 2018. № 8.

Стаття в науковому виданні інших держав:

6. Kolisnyk R. M. Public administration of small and medium business development: basics of economic strategies and reform. *East Journal of Security Studies*. Vol 3. № 1 (2018). Pp. 17–27.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Колісник Р. М. Соціальний механізм реалізації державного регулювання розвитку підприємств. *Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 18–19 берез. 2020 р. / за заг. ред. В. П. Садкового*. Харків : Вид-во НУЦЗУ, 2020. С. 190–192.
8. Колісник Р. М. Організаційно-правовий механізм реалізації державного регулювання розвитку підприємств. *Формування дієвих механізмів державного управління з забезпечення державної безпеки* : матеріали круглого столу. Харків : НУЦЗУ, 2021. С. 56–58.

9. Колісник Р. М. Зарубіжний досвід формування організаційно-економічного механізму управління підприємством. *Державне управління в Україні: виклики та перспективи* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 18 жовт. 2019 р. Запоріжжя, 2019. С. 392–394.

10. Колісник Р. М. Основні аспекти розвитку інформаційних технологій в управлінні підприємством. *Державне управління в Україні: виклики та перспективи* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 8–9 трав. 2020 р. Запоріжжя, 2020. С. 228–231.

АНОТАЦІЯ

Колісник Р. М. Організаційно-економічний механізм державного регулювання розвитку підприємства. – Кваліфікаційна праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. – Національний університет цивільного захисту України. – Харків, 2021.

У дослідженні запропоновано розв’язання актуальної проблеми з обґрунтування теоретичних засад та розробки практичних рекомендацій щодо удосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання розвитку підприємства.

Досягнення визначеної мети було вирішено через дослідження сучасних аспектів державного регулювання модернізації підприємств та виявлення особливостей механізмів забезпечення міжнародної конкурентоспроможності підприємств. Було надано оцінку розвитку організаційно-економічного механізму державного регулювання конкурентоспроможності підприємства і окреслено напрями формування кластерної структури державного регулювання розвитку підприємства. У ході проведеного дисертаційного дослідження було обґрунтовано шляхи державного регулювання визначення інтегрального показника економічного розвитку підприємства та визначено стратегічні напрями удосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання розвитку підприємства.

Автором використано низку наукових методів, зокрема: гіпотетико-дедуктивний метод формування методології дисертаційного дослідження, який дав змогу сформулювати гіпотезу дослідження, побудувати евристичні моделі вдосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання розвитку підприємства

Дедуктивний доказ висунутої гіпотези дослідження не тільки підтвердив правильність формування його методології, справедливості висновків, а й дав можливість також висунути й верифікувати практичні рекомендації з удосконалення досліджуваного об’єкта; структурно-функціональний аналіз, сутність якого полягає у виділенні елементів системи організаційно-економічного механізму державного регулювання розвитку підприємства; ряд порівняльних методів, що надали можливість аналізу стандартів організаційно-економічного механізму державного регулювання розвитку підприємства в

Україні; статистичний метод, що дав змогу розкрити реальні й точні факти стану досліджуваного об'єкта; прогностичний метод, за допомогою якого визначено більш віддалені перспективи його розвитку; теоретико-концептуальний метод, що визначив напрям дослідження, втілений в аналізі функцій, структури та параметрів об'єкта та дав змогу позначити, осмислити, описати та порівняти роль організаційно-економічного механізму державного регулювання розвитку підприємства, уточнити їх функції в діяльності кожної з підсистем, оцінити результати управлінського впливу, виявити перспективи й механізми.

Отже у дисертаційній роботі вирішено актуальне наукове та практичне завдання щодо розробки теоретичних засад та обґрунтуванні напрямків практичної реалізації удосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання розвитку підприємства, що дозволило сформулювати теоретичні положення висновки і пропозиції.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм державного регулювання, конкурентоспроможність промислових підприємств, механізми державного регулювання, державне регулювання, промислові кластери.

ABSTRACT

Kolisnyk R.M. Organizational and economic mechanism of state regulation of enterprise development. - Qualification work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific PhD degree in public administration on a specialty 25.00.02 - mechanisms of public administration. - National University of Civil Defense of Ukraine. - Kharkiv, 2021.

The study offers a solution to the current problem of substantiation of theoretical principles and development of practical recommendations for improving the organizational and economic mechanism of state regulation of enterprise development.

Achieving this purpose was solved through the study of modern aspects of state regulation of enterprise modernization and identifying the features of mechanisms to ensure the international competitiveness of enterprises. The estimation of development of the organizational and economic mechanism of the state regulation of competitiveness of the enterprise was given and the directions of formation of cluster structure of the state regulation of development of the enterprise were outlined. In the course of the dissertation research the ways of state regulation of determining the integrated indicator of economic development of the enterprise were substantiated and strategic directions of improving the organizational and economic mechanism of state regulation of enterprise development were determined.

The object of research is the state regulation of enterprise development, and the subject of research is the organizational and economic mechanism of state regulation of enterprise development.

The methodological basis of the work are general scientific research methods and special methods based on modern scientific principles of management, economics and related sciences. The research methodology was based on a systematic approach, the methodological specificity of which is determined by the fact that it focuses research on the disclosure of the integrity of the object and the mechanisms that provide it, to identify different types of relationships of complex objects and bring them into a single theoretical picture.

The author used a number of scientific methods, in particular: hypothetical-deductive method of dissertation research methodology formation, which allowed to form a research hypothesis, to build heuristic models of improving the organizational and economic mechanism of state regulation of enterprise development.

Deductive proof of the hypothesis of the study not only confirmed the correctness of its methodology, the validity of the conclusions, but also made it possible to put forward and verify practical recommendations for improving the object under study; structural and functional analysis, the essence of which is to identify elements of the system of organizational and economic mechanism of state regulation of enterprise development; a number of comparative methods that provided an opportunity to analyze the standards of organizational and economic mechanism of state regulation of enterprise development in Ukraine; a statistical method that made it possible to reveal the real and exact facts of the state of the object under study; prognostic method, which identifies more distant prospects for its development; theoretical and conceptual method that determined the direction of research, embodied in the analysis of functions, structure and parameters of the object, and allowed to identify, comprehend, describe and compare the role of organizational and economic mechanism of state regulation of enterprise development, to clarify their functions in each subsystem, evaluate the results of managerial influence, identify prospects and mechanisms.

The information base of the dissertation research consisted of regulations, works of foreign and domestic scientists, Internet resources, statistical information of the State Statistics Committee of Ukraine and other central executive bodies.

The scientific novelty of the obtained results lies in solving the scientific problem of developing theoretical principles and substantiation of scientific and applied recommendations for improving the organizational and economic mechanism of state regulation of enterprise development.

Thus, in the dissertation the actual scientific and practical task of developing theoretical principles and substantiation of directions of practical realization of improvement of organizational and economic mechanism of state regulation of enterprise development shall be solved, which allowed to formulate theoretical provisions, conclusions and proposals.

Keywords: organizational and economic mechanism of state regulation, competitiveness of industrial enterprises, mechanisms of state regulation, state regulation, industrial clusters.

Відповідальна за випуск *Домбровська Світлана Миколаївна*

Підписано до друку 30.06.2021 р.
Формат 60х84 1/16. Обл.-вид. арк. 0,9.
Гарнітура Таймс. Тираж 100 прим.

Віддруковано з оригінал-макета в друкарні ФОП Леонов Д.С.
61023, м. Харків, вул. Весніна, 12, тел. (057) 717-28-80.